

Cossetània Edicions

ARTUR BLADÉ I DESUMVILA
Obra completa
Volum 13

CICLE DE L'EXILI IV
Memòries de l'exili mexicà
(1943-1956)

ARTUR BLADÉ I DESUMVILA
Obra completa

Volum 13
CICLE DE L'EXILI IV

Cossetània
EDICIONS

Editat amb el suport de:

Generalitat de Catalunya
**Departament
de Cultura**

Primera edició: desembre del 2017

© del text: Artur Bladé i Font

© del pròleg: Josep M. Figueres i Artigues

© d'aquesta edició:

9 Grup Editorial

Cossetània Edicions

C. de la Violeta, 6 • 43800 Valls

Tel. 977 60 25 91

cossetania@cossetania.com

www.cossetania.com

Director de l'*Obra completa*: Xavier Garcia i Pujades

Il·lustració de la coberta: Frederic Mauri

(*Sense títol*, oli sobre tela, 33 × 46 cm)

Disseny gràfic i composició: 3 × Tres

Edició: Núria Grau

Impressió: Romanyà-Valls, SA

ISBN: 978-84-9034-687-7

DL T 1458-2017

PRÒLEG

Les raons de l'anada dels catalans a Mèxic són clares. Fou l'únic país que obrí les portes sense condicions —de Sonora a Yucatán— a diferència de les rebudes per ideologies com el cas de l'URSS i sense posar condicions com altres —República Dominicana, EUA, Xile, Veneçuela. Lázaro Cárdenas obrí el país sense límits i amb generositat quan la immensa majoria d'estats els barraren el pas, com es fa avui amb els exiliats polítics i amb els refugiats econòmics. Una altra excepció, forçada i amb matisos, fou França. Camps de concentració, batallons de treball, reclusió en departaments específics, controls... fou la rebuda habitual. Però l'obertura del president Cárdenas fou total i franca. Ell, amb el bon treball del seu estol de diplomàtics com Gilberto Bosques, Isidro Fabela, Luis I. Rodríguez... i polítics com Narciso Bassols i altres, féu una meravella de recepció i la comunitat catalana li ho agrai. Cal començar aquesta presentació amb el reconeixement a la generositat mexicana a la qual es pogué acollir Bladé, que ho recull i ho puntualitza fugint dels tòpics i acudint a les visions de la seva pròpia observació, les lectures i els comentaris amicals. Honora les virtuts mexicanes com el respecte i la fidelitat a l'amistat, però no s'està de blasmar la mort o alguna actitud amb els amics del president mexicà esmentat.

BLADÉ I DESUMVILA, EXILIAT REPRESENTATIU

La narrativa d'Artur Bladé té un alt valor històric, literàriament els crítics n'han valorat els aspectes rellevants de manera molt positiva.

Volem fer esment de tres aspectes rellevants de l'escriptor de qui Albert Manent definia com un excel·lent dietarista. El primer, naturalment, és el valor de la informació que ofereix. Bladé configura en la seva prosa el testimoni del dia a dia de l'avui fosc i amagat món de l'exili català a Mèxic. Els perdedors d'una guerra amb tot el que avui significa. Ofereix, doncs, un conjunt de dades que permeten de copsar, des de dins, i ací el mèrit, els rerefons, la quotidianitat, de l'exili.

Segonament, ha elaborat amb el màxim de dades literals de caràcter general, la descripció d'un episodi històric de la història de l'exili, com anteriorment havia fet amb el dietari de Montpeller, la seva magistral *L'exiliada. Dietari de l'exili (1939-1940)* publicada per Pòrtic el 1976 i reeditada en l'obra completa, i *De França a Mèxic. Dietari de viatge* escrit el setembre i octubre de 1942 i publicada per Dux el 2014. Efectivament *De l'exili a Mèxic*, recull dels seus escrits aplegats sobre Mèxic —articles diversos bàsicament— publicats per Curial el 1993, juntament amb aquests que ara es publiquen, esdevindran peça fonamental, amb l'anterior, d'aquest material històric. Si Rovira i Virgili amb l'excel·lent reportatge *Els darrers dies de la Catalunya republicana*, obra que s'hauria de fer llegir obligatòriament com a llibre de text al batxillerat, configura la millor narració sobre la fugida dins Catalunya, el testimoni de Bladé, podem afirmar sense caure en cap desmesura, és el millor conjunt de narracions sobre el conjunt de l'exili, atès que tracta de l'exili a Europa i a Amèrica, a més, també, del viatge d'un a l'altre continent. Finalment, i també en la perspectiva historiogràfica, a més de la literalitat i exhaustivitat de les dades cal constatar l'ordenació que, com féu per l'exili francès, ens ofereix ara el fresc, viu, natural, directe, de l'exili mexicà que esdevé un conjunt cronològic molt notable que ajudarà molt a entendre el fet i les obres publicades i que bàsicament són records personals, memòries, articles, epistolaris, entre els quals destaquen els de Josep M. Murià, Manuel R. Gaià, Carles Fontserè, Avel·lí Artís, Pere Calders, Josep Carner, Agustí Cabruja i un molt llarg etcètera aplegat en llibres o articles a les revistes catalanes a Mèxic. Volem deixar constància del bon treball de la traspasada fa poc Dolors Pla Brugat en estudis de conjunt i en recopilacions d'entrevistes, *El aroma del recuerdo* (Plaza y Valdés, 2013) o les inèdites a catalans, transcri-

INTRODUCCIÓ

ORIGEN I MATERIAL D'AQUEST DIETARI

El meu pare, la meva mare i jo vam viure exiliats a Mèxic del 1942 al 1961. Els meus pares van retornar a Catalunya el 1961. Jo, el 1968. El 1993, animat pel seu amic Albert Manent, que insistia que deixés constància de les vivències del seu exili a Mèxic, el meu pare es va decidir a publicar *De l'exili a Mèxic*,¹ llibre en el qual recull allò que va considerar més significatiu d'aquell llarg exili mexicà: un resum del viatge de França a Mèxic, una selecció dels articles sobre aquest país que havia publicat principalment a *Xaloc*,² un conjunt de semblances i obituàries dels seus compatriotes més apreciats, i un recull de petites biografies d'altres amics exiliats (morts a Mèxic) que ell havia tractat amb assiduïtat. Malgrat la seva heterogeneïtat de continguts, *De l'exili a Mèxic* constitueix un bon, però reduït, testimoni del que va ser l'exili a Mèxic durant els dinou anys en què hi vam residir.

A la mort del meu pare, el 1995, em vaig proposar intentar publicar els seus escrits inèdits. Sabia del cert que hi havia d'haver més testimoniatges del meu pare sobre Mèxic, ja que sempre l'havia vist escriure dietaris. També sabia que, malauradament, el primer, el de

¹ A. Bladé i Desumvila, *De l'exili a Mèxic*, Obra Completa, vol. 6, Valls, Cossetània, 2008.

² *Xaloc* fou una revista bimestral, catalana, publicada a Mèxic entre 1964 i 1981, dirigida per Ramon Fabregat i Arrufat.

la guerra civil, l'havia oblidat en el balneari Montagut, prop de Ribes de Freser, el febrer del 1939, durant la retirada de l'hospital militar de Montserrat, on ell havia treballat des del 1938. La meua prioritat en un primer moment, però, va ser contribuir als esforços dels seus amics i de les institucions compromesos en el projecte de veure publicada la seva *Obra completa*, segons l'esquema proposat per Xavier Garcia, motivat pel fet que molts dels seus llibres no es podien ja trobar. Aquesta iniciativa, assumida per Cossetània, ha permès, de moment, la publicació de 12 volums entre el 2006 i el 2012. La col·lecció ha suposat per mi un gran motiu de satisfacció, ja que comprèn la reedició de les obres considerades més importants i fins i tot la publicació d'algunes d'inèdites.

No vaig cessar, però, de continuar buscant, entre els nombrosos papers que el meu pare va deixar, dietaris i altres documents relatius a l'exili, amb la intenció de publicar els més significatius. Un primer resultat va ser la recuperació de la major part de la seva obra poètica, la qual, gràcies a l'interès i esforç del bon amic Joan Maria Pujals, vaig tenir l'alegria de veure publicada en forma d'antologia, resultat de la selecció del mateix Pujals.³ Un segon cop de fortuna va ser trobar la petita llibreta (i altres escrits) amb les anotacions del meu pare del dia a dia de la travessia de França a Mèxic. Això em permeté veure publicat, en el seu format original de dietari,⁴ allò que havia aparegut com un relat a l'inici del citat *De l'exili a Mèxic*.

En les meves cerques inicials de documents inèdits ocasionalment trobava escrits relatius a temes mexicans però amb poques anotacions datades. Contenien sobretot citacions d'autors diversos (la majoria francesos), comentaris derivats de les primeres lectures del meu pare a Mèxic i reflexions personals sobre aquest país que ens havia rebut generosament. No constituïen, però, material publicable per la seva heterogeneïtat. Tanmateix, en tenir la satisfacció de trobar, més endavant, diversos fulls i llibretes amb anotacions dietarístiques, començades el maig del 1943 i acabades el març del 1961 (vegeu «Nota sobre l'edició»), vaig

³ A. Bladé i Desumvila, *Versos de la guerra i de l'exili*, Barcelona, Abadia de Montserrat, 2007.

⁴ A. Bladé i Desumvila, *De França a Mèxic*, Barcelona, Duxelm, 2014.

pensar que, finalment, tenia l'oportunitat de reunir la totalitat del dietari de l'estada del meu pare a Mèxic i publicar-lo tal com l'havia escrit, sense retallades i amb la incorporació, ara factible, de les anotacions, citacions i comentaris esmentats abans. A més, vaig quedar convençut que el meu pare tenia la intenció de publicar el seu dietari sense gaires elaboracions en trobar un pròleg dins d'una de les llibretes i en adonar-me que un dels manuscrits mecanografiats retrobats tenia contingut pràcticament idèntic al d'una de les llibretes originals, i a més a més em proporcionava un títol, *Memòries de l'exili*, que he conservat.

Aquest és el dietari que es publica ara i que representa el volum 13 de l'*Obra completa*. La cronologia abraça des de l'1 de maig de 1943, uns quants mesos després de la nostra arribada a Mèxic, fins al 6 de març de 1961, dia en què, a bord del vaixell *Guadalupe*, els meus pares arriben a la Corunya, de retorn a Catalunya. De l'etapa mexicana només en falten els primers mesos, que ja estan consignats a *De l'exili a Mèxic*, i el petit període del 23 de maig al 3 de setembre de 1956, en què el meu pare va fer una curta estada a Catalunya, de la qual, curiosament, no en va deixar cap nota escrita.⁵ El contingut és el material íntegre de les llibretes i diversos escrits que vaig trobar (vegeu «Nota sobre l'edició»). Els coneixedors de l'obra del meu pare i estudiosos del tema de l'exili (en particular, els professors Maria Campillo, Francesc Foguet i Sam Abrams), així com els amics que m'han fet el gran favor de revisar el dietari (Xavier Garcia, Frederic Ribas i Antoni Oliva) m'han persuadit de no retallar-ne cap fragment, fins i tot aquelles parts que poden semblar massa llargues o reiteratives, amb l'argument que reflecteixen, d'alguna manera, els estats d'ànim i les cabòries de l'autor. Cal dir, però, que a vegades he hagut d'ajuntar notes separades que es refereixen al mateix dia, ja que el meu pare rellegia freqüentment el que havia escrit dies abans i sovint deixava indicacions per trobar més endavant impressions noves o continuacions del que ja havia escrit. Quan aquestes noves anotacions són nombroses

⁵ Malgrat això, d'aquesta breu estada en va sortir un dels llibres més valorats en l'obra del meu pare, *Viatge a l'esperança* (Obra Completa, vol. 6, Valls, Cossetània, 2008). El meu pare tenia una memòria privilegiada que el va ajudar a recompondre aquella etapa.

MEMÒRIES DE L'EXILI MEXICÀ
1943-1956

PRÒLEG DE L'AUTOR¹

A semblança de molts escriptors jo podria encapçalar aquest volum dedicat a Mèxic fent una declaració inicial d'objectivitat. He procurat ésser objectiu però no estic segur d'haver-ho aconseguit. Una certa experiència de la vida i de la vida dels llibres m'ha provat moltes vegades que no hi ha escriptor que pugui ésser objectiu.

Proclamar per endavant la nostra objectivitat equival sovint a una mena de retirada estratègica davant d'una desfeta passional. La vida afectuosa és irrenunciable i l'escriptor —o la gent que escriu, millor dit—, que es tracta del meu cas, no fa res més que reflectir, amb més o menys encert, les reaccions de caràcter sentimental que l'han impulsat a escriure. Considero innecessari, doncs, declarar una objectivitat que trobo impossible encara que hom intenti assolir-la, cosa que és sempre una equivocació. L'escriure —no dic la literatura— és una cosa que s'ha de fer en calent tal com un general i dictador mexicà, Porfirio Díaz, volia que s'afusellessin els presoners.

El meu cabal de coneixements en arribar a Mèxic era molt esquifit i confós. A Montpeller havia llegit alguna obra, sobretot una geografia, que em va donar una idea estranya i diversa d'aquest país. Només la constatació de la superfície de la terra de Mèxic m'imposava: 2 mili-

¹ Pròleg trobat a l'inici de la llibreta núm. 2 bis, que cobreix el període de 29 de març a 13 d'abril de 1944, però escrit després de la tornada definitiva a Catalunya, el 1961.

ons de km² (quatre Espanyes) amb una vintena de milions d'habitants significava, almenys, que d'espai no en faltaria. Després, muntanyes enormes, climes antagònics, volcans, terratrèmols, cactus, deserts, indis, cavalls, gairebé un planeta. La meua idea confosa no s'ha esvaït encara després de tornar-ne. Val a dir que geogràficament —tret de la capital— no he conegut Mèxic. Les meves impressions en aquest aspecte són purament literàries i del que jo no he vist no vull parlar-ne.

A Montpeller havia parlat també de Mèxic amb alguns amics. Rovira i Virgili em digué un dia: «Mèxic és una sub-Espanya.» En una altra ocasió, parlant amb el doctor Humbert Torres, em digué: «Em fa l'efecte que el govern de Mèxic és una mena de FAI organitzada.» M'he recordat d'aquestes dues frases més de mil vegades.

He comprès sempre l'estat d'ànim —encara que en molts aspectes sense compartir-lo— dels qui, en entrar a França, conjuntament amb 500.000 més de refugiats de tota talla i condició: dissortats i no tan dissortats, estrets de pit i atletes, vells i joves, uns que ho havien perdut tot i altres que no havien perdut res, etc., es van indignar pel comportament de les autoritats franceses i del govern francès —era un govern democràtic (i no dic del poble francès perquè el poble francès va plorar i sentir la nostra dissort i va compartir moltes vegades el seu pa amb els refugiats).

Sense intentar justificar, ni remotament, l'actitud d'aquell govern i d'aquelles autoritats, la meua trista i solitària opinió consisteix a creure que cap estat del món hauria permès l'entrada en el seu territori de mig milió d'estrangers de tota talla i condició. Alguns de ben triats ho va fer Rússia i potser Anglaterra. Anglaterra, però, després de Dunkerke, en va salvar alguns, que va obsequiar durant una setmana i que després, molt polidament, va retornar a França.

La nostra salvació, doncs, la devem, en primer lloc, a França. Després —alguns— a Mèxic. França es pot dir que va rebre malament 500.000 refugiats. Els periòdics —no pas tots— parlaren malament de nosaltres. Jo voldria tenir ara un periòdic reaccionari francès —*L'Indépendant*, de Perpinyà— d'aquells temps i un periòdic qualsevol de Mèxic dels dies en què es produí el primer desembarcament de refugiats —potser un miler— a Veracruz. Estic segur que la dissemblança

fóra tan gran com la diferència numèrica. A França, que jo sàpiga, no es va conrear mai l'acudit sobre el refugiat que a Mèxic va emplenar els teatres durant anys. Jo encara he sentit facècies a costa dels refugiats a l'escenari del Colonial.²

França no ens va deixar treballar. És veritat. Però França era un poble en plena crisi industrial i econòmica amb més d'un milió de *chômeurs*. Era una concessió senzillament impossible. Però a l'agricultura podia treballar-hi tothom. Mèxic, en canvi, no tenia aquest problema (2 milions de km²; 20 milions d'habitants). La proporció és encara inferior pensant que 2 milions d'habitants ja se'ls emporta la capital³ i en la indolència dels indígenes per als quals el treball —i tenen raó— és el pitjor dels mals. Mèxic ens donà l'espai i la possibilitat de treballar per aquells que no volien treballar. A França hauríem agafat el lloc dels qui volien treballar, essent francesos. No podien!

Vull dir ben sincerament que no pensava res d'això quan vaig arribar a Mèxic i que les meves notes —sense desmentir la seva afectivitat— reflecteixen situacions de fet, fenòmens, coses vistes.

Al primer poble de França que vam entrar, Arles del Tec, vaig veure gent que plorava. A la primera botiga que vam entrar ens van donar llet. A Veracruz la primera relació fou el lliurament de 18 pesos per tal d'evitar el registre de la duana. Fou el primer contacte amb la *mordida*, la sagrada i nacional institució.

I que consti que tot el que he pogut observar i dir queda molt pàl·lid al costat del que diuen mexicans il·lustres (Samuel Ramos, José Vasconcelos, etc.) i del que es pot llegir tots els dies en els principals periòdics del país.

² Teatre popular de l'estil d'El Molino, de Barcelona.

³ Dades del cens de la població mexicana el 1942.

1943⁴

[I DE MAIG, DISSABTE]

Una conseqüència o repercussió dels esdeveniments de Los Angeles⁵ ha estat les manifestacions estudiantils contra els EUA. Em deia un mexicà que treballa amb mi que el 99% dels mexicans són *antigringos* i germanòfils. Una guerra contra els EUA seria una cosa popularíssima. Els estudiants han vestit grotescament de *pachucos* Roosevelt i Ezequiel Padilla (secretari de Relacions Exteriors). Unes grans pancartes amb *mentadas a su madre* de dos metres. «A la chingada la política del buen vecino.» Han agredit quatre o cinc americans i a un d'aquests l'han lligat a un pal. La intervenció de la policia ha impedit l'assalt a l'Ambaixada americana. Els periòdics han fet silenci sobre la qüestió.

⁴ En la llibreta núm. 0, denominada «Apunts», hi consten dos relats, «La mort i l'enterrament del doctor Aiguader» (31 de maig de 1943), que figuren en el llibre *De l'exili a Mèxic*, i «El drama d'Otto Rühle i Alice Gerstel» (26 de juny de 1943), que no hi figura i que ara s'inclou en aquest llibre.

⁵ Com a conseqüència de la mort violenta d'un jove llatinoamericà d'origen mexicà, a Los Angeles, es desencadenà en aquesta ciutat una sèrie d'avalots que enfrontaren grups de mexicoamericans (denominats *pachucos* pels vestits extravagants que duïen) i mariners americans. La tensió racial provocà aldarulls similars en altres ciutats americanes com Chicago, Detroit, Filadèlfia i Nova York. Els incidents més importants tingueren lloc el 30 de maig i el 3 de juny de 1943 a Los Angeles. Una informació molt detallada sobre aquests incidents i les característiques dels *pachucos* es pot trobar a Viquipèdia. A la nota del 17 de juny de 1943 hi ha més detalls sobre els *pachucos*.

Només Lombardo Toledano, en una nota, parlava de les provocacions quintacolumnistes al servei de l'Eix i posava en guàrdia els treballadors. La intervenció del rector de la Universitat Autònoma, que té un cert prestigi entre els estudiants, ha calmat els ànims.

[30 DE MAIG, DIUMENGE]

A San Juan de Letrán, prop d'El Colonial, teatre frívol... El carrer, concorregut. Al meu davant, la paperera. Tres tipus, bandarres, alegres, un més alegre que els altres. Ulleres, capell decantat. Arrenquen tots els prospectes penjats davant del teatre i es dediquen a repartir-los. Me'n donen un i un altre al cirabotes. Creuen el carrer. Davant de la xurreria El Moro continuen la facècia. Un senyor es nega a acceptar el prospecte. Aleshores el tipus de les ulleres es treu la pistola. La gent fa un remolí. La policia corre. Un dels *compinches* avisa el de la pistola i aquest la dona a un dels companys mentre corre i travessa el carrer enmig dels autos. Perd el capell. La policia acut. La gent es para. Durant aquest temps el que s'ha fet càrrec de la pistola fa un semicercle i s'apropa al lloc on sóc. Hi ha la paperera. Discretament aixeca la tapa i diposita l'objecte. Un fill del cirabotes diu al seu pare: «¡Una pistola!» «¡Lárgate!», diu el cirabotes lacònic mentre continua indiferent. El policia ha escorcollat els tres camarades. Durant tot aquest temps un tipus que ho ha vist tot ve cap a la paperera. L'obre i s'endú la pistola. Jo penso que és un dels implicats. El policia, després de l'escorcoll negatiu, encaixa afectuosament la mà dels tres tipus (*mordida?*). Aquests, contents, tornen a la paperera. L'obren. Regiren. La pistola ha desaparegut. Es miren estupefactes. Miren al seu voltant. A nosaltres. Cinc metres més avall hi ha una altra paperera. Potser ha estat allí? Hi van. Res. Retornen. Miren suspectes i em pregunten: «¿Usted no ha visto nada, amigo?» El qui ho pregunta té els ulls negres, brillants. «Nada», dic.

La facècia els ha costat una mica cara. L'altre ha fet un bon negoci. Una pistola regular val 150 pesos.

[8 DE JUNY, DIMARTS]

Després de molts dies de no obrir cap llibre em reprèn la vella passió, *le vice impuni* de la lectura. Llibres francesos que em deixa Costa

(oh, el retrobament de la llengua francesa, aquesta llengua que «se'n va en aigua», com deia Pujols, com refresca el cor!). Llibres mexicans que trobo per les biblioteques, tots una mica emfàtics però alguns de bons. Per exemple, *La evolución política del pueblo mexicano*, de Justo Sierra, ponderat, digne, ben escrit. D'aquest llibre un tret a remarcar: la tendència congènita del mexicà *a no respetar lo ajeno*, fruit, segons l'autor, d'un instint remot que conreen les congregacions religioses de l'època colonial pel sistema comunalista aplicat als indis. Aquesta tendència l'ha proclamada no fa gaire públicament el líder de la classe obrera mexicana, Vicente Lombardo Toledano. Toledano, fill de casa bona, guanyat a la sociologia avançada, jove, de físic agradable, que parla hores sense parar. Lombardo digué en un banquet aquesta frase teatral: «En este país de ladrones...»

[SENSE DATA]

ELS VALENCIANS ANTICATALANISTES

L'anècdota següent, per bé que catalana pel llenguatge, representa una exacerbació ferotge d'anticatalanisme. La donem per l'amarga significació que inclou i que podria servir com una nova demostració del postulat que afirma que els extrems es toquen.

L'anècdota és recent. Fou caçada al vol el dia 15 d'abril d'aquest any, dia en què el diari *Excelsior* publicava la informació de l'àpat de confraternització bascocatalana que tingué lloc el dia abans amb motiu del 14 d'abril.

Lloc: Orxateria Valenciana del carrer López.

Hora: després de dinar.

Personatges: un grup de valencians.

Hom comenta amb indignació la nota del diari per considerar-la l'expressió d'una maniobra separatista. Hom pronuncia frases injurioses per als catalans i per als bascos. S'insulta el president Macià («aquell boig de Macià»), Companys i Aguirre.

Un valencià (gras i vermell): «Xé, amb això surten ara. Ací a l'exili! Ara quan està per fer-se la unitat de tots els espanyols! Canalles!!»

Un altre valencià (pàl·lid, amarg): «Si volen separar-se que *vatxin* a conquistar la independència de Catalunya! Que *vatxin* a prendre-la a Franco!»

El valencià primer: «I encara que ho fessin, després aniríem nosaltres a reconquistar-la per a unir-la a Espanya altra volta!»

[15 DE JUNY, DIMARTS]

En entrar als tallers⁶ veig García Oliver parlant amb tres o quatre obrers. He tingut una impressió estranya de futures revolucions.

És el segon exministre que visita la fàbrica (el primer fou Jaume Aiguader, fa tres o quatre mesos).

Al cap d'un instant García Oliver entra a les oficines. Vicente Ramírez de Tógores, cap de submarins, el presenta a Antoni Ruiz, subsecretari de Marina. Pérez Farràs, que ha entrat darrere, el veu i comença a protestar i a renegar: «Però això és increïble. Aquesta gent no tenen... Ningú no té vergonya!»

García Oliver, d'esquena, parla amb Ruiz. No sé si s'ha adonat de l'excitació *farrasiana*. Umbert es mira l'escena una mica pàl·lid. Pérez Farràs segueix rondinant i fuig d'una revolada.

«Mussolini destituido». El diari *El Universal* publica, en grans titulars i a primera pàgina, aquesta nova internacional dient-la recollida d'un diari ianqui. Fou sensacional. Però no veritat. L'endemà, sense ni excusar-se, deia: «Mussolini se prepara para hacer frente a la invasión».

⁶ El gener de 1943, el meu pare entrà a treballar d'oficinista a les IMMS (Industrias Mecánicas Manuel Suárez), propietat d'un asturià, gràcies als bons oficis de l'enginyer exiliat Francisco Cárdenas, que ocupava un càrrec directiu. Eren uns tallers mecànics, al costat de la factoria de plaques d'uralita Techo Eterno Eureka, propietat també de Manuel Suárez. Hi treballaven nombrosos exiliats republicans que havien tingut càrrecs polítics importants. Vegeu *De l'exili a Mèxic*, Barcelona, Curial, 1993.

[17 DE JUNY, DIJOURS]

LA DETENCIÓ DE SANTALÓ

Avui han detingut Santaló. La primera nova era per falsificació de documents. Una parella de policies ha anat a casa seva i l'ha detingut a ell i la seva muller. Ha corregut l'Andreu i a les poques hores ha aconseguit posar-los en llibertat en el mateix moment en què anaven a la Penitenciària a tallar-los els cabells. El que ha passat és el següent (abans cal dir el cas dels 20.000 títols universitaris falsos; ací un títol s'aconsegueix gràcies a la *mordida*): Bosch Gimpera, quan va arribar, portava el segell de la Universitat de Barcelona i a tots els qui ell coneixia va lliurar-los un certificat del títol corresponent. Al senyor Santaló i a la seva dona va fer-ho igual com a mestres que són. Quan aquests van portar els certificats a registre, un funcionari va veure, pel color del segell, que no corresponia al temps en què el certificat apareixia expedit a Barcelona, cinc o sis anys enrere. Van portar els certificats a un pèrit, que va dir que la tinta era recent. Aleshores, tot pensant que havia estat el senyor Santaló qui havia falsificat els títols, donaren l'ordre de detenció. Bosch Gimpera ha fet el mateix amb 30 o 40 i és possible que s'hi vegi complicat.

ELS PACHUCOS

Un esdeveniment tan important com la guerra ha anat emplenant la premsa mexicana d'aquests dies. Uns incidents corrents a Los Angeles (Califòrnia) entre mexicans i americans han estat la causa d'aquest rebombori. El mexicà no té cap simpatia pels *gringos*. I aquests tampoc pels mexicans. Això és un sentiment molt vell que darrerament Roosevelt havia intentat disminuir amb una visita feta a Mèxic després de molts anys que cap president americà havia vingut a aquest país. Fins ara la causa dels incidents de Los Angeles és misteriosa per la multiplicitat de les versions. El cas és que hi hagueren trets, col·lisions i altercats diaris. Un dia la policia de Califòrnia féu una ràtzia que deixà un centenar de mexicans detinguts. Alguns d'aquests portaven un vestit estrany: americana fins sota els genolls, com una levita, pantalons que anaven fins sota el coll, amplíssims de cames i acabant en broc d'embut, corbata prima de llacet de dos pams d'ample, capell de feltre aplanat,

rodó com un tortell. Els diaris han publicat fotografies d'aquests tipus que són realment ridículs, però d'un ridícul *quintaessenciat*. L'origen d'aquest vestit resta també inconegut. Hom pensa que és copiat d'una pel·lícula on Clark Gable vesteix un vestit de la meitat del segle XVIII. Altres l'atribueixen a un català, Salvador Dalí, que segons diuen es passava per Nova York amb aquesta indumentària.

Aquesta estranya manera de vestir va provocar que els americans l'anomenessin *zoot-suits* (més o menys *vestits zoològics* o *vestits animals*), el vestit que portava Tarzan, l'heroi absurd de la jungla i de la imaginació americana. Per una analogia derivada de les pel·lícules *tarzanesques*, a Mèxic es donà el nom de Tarzan a la jovenalla que viu de les dones, els qui els francesos en diuen *gigolos*. Així que tots els qui vesteixen exageradament hom els anomena *tarzanes*. *Tarzanes* i *zoot-suits* és el mateix. Però en produir-se els incidents de Los Angeles començà a córrer el nom de *pachucos*. Primer va córrer la versió que el nom venia de la capital, Pachuca, de l'estat d'Hidalgo. Una altra versió diu que *pachuco* és un nom tret d'un joc de dames mexicà quan el que llença els daus treu una xifra equivalent a zero. Aquesta jugada es diu *pachuca*, és a dir, res. Així *pachuco* seria una mena de dadà francès i no és estrany que surti una moda poètica *pachuca*. Tot això no passaria d'ésser pintoresc si no s'hi barreessin els odis polítics i els antagonismes nacionals. Sembla que el xèrif de Los Angeles, en redactar l'informe, ha deixat anar uns conceptes menyspreatius per als mexicans, als quals ha acusat d'inadaptats a la civilització, de matar per gust, d'embriacs. Tot això ho justifica per raons ètniques i de passada fa quedar malament tot el que s'ha dit de la pretesa colonització espanyola. En el fons, el mexicà és un indi *vernissat* però amb set dels vells sacrificis humans. Això ha provocat una reacció violenta i els diaris mexicans ataquen els americans acusant-los d'enverinar la qüestió, d'emprar els mateixos arguments dels alemanys sobre la superioritat racial. Líders, polítics i escriptors han donat les seves opinions i el govern mexicà ha protestat contra l'escrit del xèrif de LA i ha reclamat diplomàticament pels perjudicis ocasionats als mexicans detinguts.

Una altra versió és la que afirma que els *pachucos* són xicots feixistes, fugitius davant la mobilització mexicana, quintacolumnistes rics i agitadors al serveix de l'Eix.

Tot aquest garbuix que es provoca en moments àlgids de la guerra deixa l'observador sorprès i dóna idea del que són aquests països. Res en clar: es parla també d'una secta pacifista de tendència sudista. El vestit seria una adaptació del vestit que portaven els sudistes en l'època de la guerra de Secessió.

[18 DE JUNY, DIVENDRES]

EVOLUCIÓ SENTIMENTAL

De tant en tant penso que seria profitós i distret encarar-se amb el propi cor i preguntar-se: «què sents avui?», i encarar-se amb el pensament i repetir la pregunta. Així ens adonaríem —si fóssim sincers— de l'evolució.

Què diria jo si em preguntés a mi mateix respecte al destí de l'home i de la seva transcendència? Avui confessaria el meu escepticisme. No crec en el més enllà. No el negaré sistemàticament. Això seria en contradicció amb la relativitat de les meves creences. A més a més no tinc cap interès a anul·lar, ni dins de mi mateix, aquesta quantitat de misteri que les ànimes místiques —Riba, per exemple— projecten entorn de l'home i del seu destí. Areligiós per temperament i per raó, no seré mai antireligiós per respecte a un sentiment que no puc considerar degradant. A mi l'element religiós dels altres no em fa cap nosa.

Quant a la major part dels problemes morals no crec que ningú en sàpiga res. El mateix es podria dir dels catòlics i dels polítics.

Si m'hagués de fer —avui— una línia intel·lectual normativa potser em decidiria per aquesta: en religió no estudiar-ne cap i creure-les totes. En filosofia estudiar-les totes i no creure'n cap. Sense creure en cap dogma polític ni en cap filosofia de la història tenir per bo allò que als meus ulls és més bonic (bo-, bonic). Avui per avui són més boniques les grans idees (llibertat-justícia-dret) que no raça-reacció-conformisme social.

[19 DE JUNY, DISSABTE]

El llibre *La noche quedó atrás* de Jan Valtin (pseudònim de Richard Krebs) porta una faixa en què Roosevelt declara no haver llegit mai res tan tràgic ni tan impressionant.

La història d'un militant comunista que ha viscut des l'any 1925 els principals esdeveniments d'Europa i Amèrica. No hi ha cap novel·la d'aventures que pugui superar aquesta successió de fets que van des de les revolucions de la postguerra fins a la Segona Guerra Mundial. I més tractant-se d'un home com l'autor, mariner professional, escriptor que s'ignora, pertanyent a les organitzacions secretes dels comunistes a les quals serví amb una fe de fanàtic, monolítica, passant d'un cap de món a l'altre.

«En el verano de 1932 una alianza entre los poderosos partidos socialista y comunista de Alemania habría dominado la marea y con ella cambiado el curso de la historia mundial.»

És potser aquest l'únic judici de l'obra i el més essencial. Tota la resta passa com en un film, sense comentaris ni sentimentalismes, deshumanitzat, fred, però d'una concentració esgarrifosa.

El preludi de la presa del poder per Hitler és, sobretot, una cosa èpica. La col·laboració imposada per la Komintern amb els nazis revela, pel seu resultat, com poden equivocar-se els qui segons les lleis dialèctiques tenen a les mans els fils de la història i del futur. En les darreres eleccions el front democràtic obtingué 13.314.000 vots i els totalitaris 21.337.000. «Los mejores aliados, aunque involuntarios, de Hitler, éramos nosotros, los comunistas.»

Quan l'any 1932 es constituí el front democràtic anomenat Front de Ferro, comunistes i nazis sabotejaren l'organització. El fanatisme i la cega obediència a Moscou impedí que els qui hi veien clar poguessin concertar, a darrera hora, el Front Popular preconitzat després i evitar l'ascensió hitleriana i la guerra.

El *parteibefehl*, ordre suprema, ha substituït l'*ukase*.

El canvi d'orientació que passa del front únic al front popular és el resultat de la desfeta a Alemanya. Dimitrov considerava enemic número 1 els socialistes. Tota la guerra fou contra ells mentre hom trobava